

nu, ali prije svega ljudsku i ćudorednu spremu teologa, Ugrin elegantno i s lakoćom primjenjuje u raščlambi društvenih, političkih i kulturnih pojava hrvatske suvremenosti. To je svjedočanstvo ne samo svevremenosti i sveobuhvatnosti kršćanske baštine, nego i Ugrinova umijeća da ju utka upravo u zamršenu pređu, od koje su sačinjeni životi nas današnjih i iskaže ju jednostavnim i jasnim jezikom. Ljudi koji znaju tako pisati ima još, ali ih nema previše, barem ne u vodećim medijima. Zašto je to tako u zemlji u kojoj živi devet desetina katolika, većini čitatelja prava je i pravcata zagonetka, barem za one koji ne znaju noviju povijest i ove zemlje i novinarstva u njoj.

Po starim i zastarjelim novinskim nomenklaturama, za ono što Ugrin piše, posebno u tekstovima okupljenim u ovoj knjizi, reklo bi se: on “prati Crkvu”. A zapravo, to je i sada (i uvijek prije bilo) mnogo više od “praćenja”. Ugrinovo suvereno baratanje citatima crkvenih pisaca, od iskona do danas, stranih i domaćih, njegovo vlastito promišljanje na njihovu tragu, bilo je i jest osvjetljavanje kaotične, proturječne, neprozirne i nerijetko obeshrabrujuće svakodnevice kršćanskom, katoličkom mišlju, onim Svjetlom koje je autoru životno opredjeljenje i trajno nadahnuće, Svjetlom koje traži pažljiva i zauzeta čitatelja.

To kršćansko određenje vrlo je zahtjevno, pa bi se po medijski vladajućim opsjenarskim mjerilima Ugrinov stil mogao doživjeti i kao previše odmjeren, odnosno premalo “razbarušen“, ali i to je privid: tko pažljivije pogleda i ispod površine, koju određuje zahtjev “ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“, lako će otkriti i čvrstinu, određenost, kritičnost, pa i izravnu polemičnost. Zahvaljujući navedenom i mnogočemu nespomenutomu, mogu reći: Ugrinovu knjigu pročitao sam s lakoćom i u jednom dahu. To od srca preporučujem i čitateljima ovoga teksta.

Joško Čelan

Bart D. Ehrman, *Jesus Before the Gospels: How the Earliest Christians Remembered, Changed, and Invented Their Stories of the Savior*. San Francisco: HarperOne, 2016, 326 str.

Knjiga *Jesus Before the Gospels* (“Isus prije evanđelja”) proslavljenog američkog povjesničara i stručnjaka za rano kršćanstvo Barta Ehrmana predstavlja svojevrsan novitet. Temeljni je cilj knjige predstaviti načine na koji su vjernici u formativnim godinama kršćanstva (1. st.) prenosili, mijenjali i oblikovali priče o Isusu. Knjiga je podijeljena u sedam različitih poglavlja ispred kojih stoji uvod, a na kraju kojih se nalazi zaključak. Ehrmanov diskurs je jednostavan, ali opet dovoljno precizan. Autor nastoji pristupiti fenomenu razvoja evanđelja prvenstveno koristeći suvremene spoznaje iz srodnih znanstvenih grana, poput kulturne antropologije, psihologije i sociologije. Uzimajući u obzir usmenu predaju koja je prethodila sastavljanju kanonskih evanđelja, nužno je, smatra autor, posvetiti se otkrićima koja pronalazimo u gore spomenutim znanstvenim granama — prije svega u području psihologije pamćenja.

Prvo poglavlje naslovljeno *Oral tradition and Oral invention* (“Usmena tradicija i usmeni izumi”) uvodi čitatelja u temeljne spoznaje o psihologiji pamćenja. Ehrman ističe kako postoje tri različite vrste sjećanja (str. 17): semantičko, epizodičko te ono kolektivno koje oblikujemo unutar zajednice. Autor te spoznaje nastoji primijeniti na različitim epizodama iz ranog kršćanstva (priče o Isusu i njegovim učenicima koje su oblikovane na određen način, primjerice priče o Petru iz *Djela Petrovih*). Autor naglašava kako velika većina bibličara nije previše zainteresirana za problematiku individualnih sjećanja i uspomena, čime propuštaju zagrebat i ispod površine i doći do šire slike formativnih godina kršćanstva (str. 48). Drugo poglavlje *History of Invention* (“Povijest izuma”) donosi niz

zanimljivih psiholoških eksperimenata, koji opetovano pokazuju da naša sposobnost pamćenja nije savršena, nego je sklona pogreškama više negoli smo to spremni sami sebi priznati. Nakon toga nas Ehrman obavještava da se ne bismo trebali šokirati zaključkom kako postoje priče o Isusu u evanđeljima koje su rezultat iskrivljenih sjećanja (engl. *disorted memories*). Vezano za prethodno, autor vrlo uvjerljivo ruši pretpostavku prema kojoj su Isusovi učenici naučili sve njegove poruke napamet i od riječi do riječi ih prenosili dalje (str. 68–69). Uz to, Ehrman se dotiče i teorije Kennetha Baileya prema kojoj su ranokršćanske tradicije bile kontrolirane od strane autoriteta u zajednici koji su pazili da te priče od samog početka predstavljaju apsolutnu istinu (str. 71–73).

Treće se poglavlje bavi problematikom evanđelja kao dokumenata koji su nastali isključivo na temelju izvještaja svjedoka. Ehrman ponovno u pomoć doziva suvremena psihološka istraživanja i pokazuje zašto se izvještaj ne može, samo na temelju toga što dolazi od očevidca, smatrati pouzdanim (str. 86–87). Sljedeća dva poglavlja predstavljaju Ehrmanov pokušaj sintetiziranja suvremenih psiholoških i antropoloških zaključaka s elementima povijesnog istraživanja Isusova života, prije svega narativa o njegovu rođenju i smrti. Drugim riječima, autor oštrim perom i kritičkom okom nastoji ocijeniti koji se elementi iz tih narativa mogu smatrati povijesnim, a koji vjerojatno predstavljaju primjer iskrivljenog sjećanja (uzima niz epizoda iz Isusova života: trijumfalni ulazak u Jeruzalem, suđenje pred Pilatom i sl.). Svoje zaključke Ehrman ponajviše temelji na radovima pionira psihologije pamćenja poput Frederica Barletta, koji je jasno pokazao da kognitivni proces prisjećanja gotovo uvijek uključuje prazan hod, odnosno iskrivljene detalje (str. 131–132).

U sklopu petog poglavlja autor posebnu pažnju posvećuje pitanju jesu li

usmene kulture same po sebi bile jamac sigurnog i točnog prenošenja priča. Na temelju nekoliko reprezentativnih studija kulturnih antropologa (prije svega Jana Vansine), Ehrman pokazuje da usmene kulture nisu njegovale prenošene priče od riječi do riječi. Štoviše, svakim su prepričavanjem unosili dodatne elemente ne bi li se priča lakše uklopila u novi kontekst. Drugim riječima, taj je kontekst (publika, njezini interesi, gorući problemi zajednice kojoj se priča prenosi i sl.) uvjetovao način na koji će osoba izmijeniti priču (str. 192). Prije sljedećeg poglavlja autor ističe određene elemente Isusova života koji bi se trebali smatrati autentičnim te ih posebno obrađuje. Šesto i sedmo poglavlje posvećeno je kolektivnom pamćenju i načinu na koje je ono utjecalo u formiranju priča o Isusu u ranom kršćanstvu. Ehrman odmah ističe kako je jedna stvar proučavati povijest nekog događaja (to je ono što povjesničari rade), a sasvim je druga stvar proučavati kako određene grupe ili društva poimaju povijesne događaje i pokušati odgovoriti zašto ih poimaju baš na takav način (str. 229). Upravo je to tema šestog i sedmog poglavlja. Primjenjujući otkrića znanstvenika koji su se bavili fenomenom kulturološkog kolektivnog sjećanja, Ehrman naglašava razlike između portreta Isusa kakve vidimo u kanonskim evanđeljima. Drugim riječima, portret Isusa u Evanđelju po Marku nije istobitan portretu Isusa kakvog vidimo čitajući Evanđelje po Ivanu (str. 256). Ovdje Ehrman zapravo na suvremeniji i ponešto zanimljiviji način donosi nešto što i teologija kao takva već duži niz godina priznaje.

Sve u svemu, Ehrmanova knjiga nije novitet u smislu teme i načina pristupa povijesnom Isusu i formativnim godinama kršćanstva. U posljednjih dvadeset godina objavljen je niz znanstvenih radova koji nastoje uskladiti studije o povijesnom Isusu sa suvremenom psi-

hologijom, sociologijom i kulturnom antropologijom (u određenim se krugovima ti radovi smatraju i svojevrsnim početkom tzv. četvrte potrage za povijesnim Isusom). Istinska vrijednost knjige *Jesus Before the Gospels* nalazi se u njezinoj jednostavnosti i čitljivosti. Ehrman je ponovno uspio kompleksnu temu iznijeti na način razumljiv široj javnosti. Od ove knjige tako velike koristi neće imati samo povjesničari, teolozi i drugi znanstvenici, nego i laici koje taj dio ljudske prošlosti posebno zanima.

Marko Marina

Heather Widdows, *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2018, 341 str.

Knjiga Heather Widdows *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal* ("Savršeno ja: Ljepota kao etički ideal") sastoji od uvoda, deset poglavlja i zaključka. Uvod nosi naslov *Beauty Matters*, poglavlja su sljedeća: *A Duty to Be Beautiful?*; *Life Is One Long Catwalk*; *A New (Miss) World Order?*; *Routine, Special, and Extreme*; *Perfectly Normal*; *Hidden Costs and Guilty Pleasures*; *My Body, Myself*; *I Will Be Worth It!*; *I'm Doing It for Me*; *More Pain, Who Gains?* Zaključak je naslovljen *Beauty without the Beast*.

U uvodu *Beauty Matters* autorica govori o važnosti ljepote koja predstavlja etički ideal u današnjem društvu. Ljepota obilježava život pojedinca na način da sam sebe počinje smatrati dobrim ili lošim, ovisno o (ne)priznavanju okoline. Navodi četiri argumenta kojima potkrepljuje tvrdnje: (1) Ljepota je dominantna i predstavlja etički ideal kao moralnu dužnost koja dovodi do osuđivanja samih sebe, srama i gadenja, a samim time utječe na vlastiti identitet, (2) ideal je postao globalan i teško mu se oduprijeti, (3) važnost razumijevanja konstrukcije samih sebe (aktualnog

tijela) i transformiranog tijela kao potencijalnog i mogućeg te imaginarnog (punog obećanja) i (4) ideal ljepote ne biramo sami (jer nam je nametnut), uz važnost razumijevanja etičke funkcije. Na prva dva argumenta autorica se osvrće u prvoj polovici knjige, a na druga dva argumenta u drugoj.

U prvom poglavlju *A Duty to Be Beautiful?* autorica piše kako je ljepota postala etički ideal koji je dominantan, kolektivan i snažan, te da utječe na stvaranje identiteta, poštovanje, osuđivanje i prioritete u životu. Ljepota je dakle povezana s moralom implicitno i eksplicitno. Nadalje, tvrdi kako danas ljepota obećaje dobro u životu (u materijalnom smislu, sreću u ljubavnom životu, kod zaposlenja, veću plaću) koja se prikazuje kao nagrada te da predstavlja moralnu dužnost. Zatim govori da se ljepota dovodi u korelaciju sa savršenim, dovoljno dobrim, koja uključuje sljedeće zahtjeve: mršavost, mladost, kovrčavu kosu, mekano čvrsto lice i tijelo (kao minimalne standarde za prihvatljivost). Zaključno, nabroja tri pretpostavke koje su potrebne za ideal ljepote: (1) da je tijelo kovano (savitljivo) i može se promijeniti, a to uključuje "rad na sebi", (2) *body work* predstavlja zahtjev (tijelo se može i mora promijeniti) koji se pretvara u *make-over* kulturu, bolje tijelo, bolje ja; važan je i isplati se te (3) ta snaga je internalizirana i zahtjeva pritisak *moram* kao nedostižan ideal.

Drugo poglavlje *Life Is One Long Catwalk* spominje da je prije etički ideal bio limitiran geografskim, kulturnim, ekonomskim i društvenim statusom te mogućnostima tehnologije, a danas se više cijeni i postao je dominantan i globalan, tj. odnosi se na sve žene (djevojčice, starije žene, trudnice itd.) na svim mjestima i situacijama. Autorica navodi žene u javnoj sferi poput *celebrity*, političarki, sportašica i profesorica, koje uključuju određen oblik tijela, standarde na poslu i raznim eventima. Konstatira da velik utjecaj na stvaranje ideala